

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Zalasewo

(fragmenty historii)

Zalasewo przylega do południowej granicy Swarzędza, przy drodze do Tulec i pod względem ilości mieszkańców - 5190 osób (2018 r.) - jest największą wsią w gminie Swarzędz. ...

Grunty wsi graniczą od południa z Garbami, od zachodu z doliną strumienia Michałówka, od północnego wschodu z Jasinem, od wschodu z Rabowicami i od południowego wschodu z Kruszewią. ...

Nazwa wsi ma charakter topograficzny i oznacza miejsce „za lasem”. Najstarszy jej zapis znajduje się w dokumencie z 1366 r. w formie zrostu *Zalasewo*, ale miejscowość jest dużo starsza. W XIII wieku została na nowo lokowana na prawie niemieckim. ...

Właściciele wsi od średniowiecza do XX wieku

Pierwszym odnotowanym w znanych źródłach z 1408 r. właścicielem wsi był Mikołaj Wierzenicki. ... Kolejnymi właścicielami Zalasewa (oraz Wierzenicy i Kobylnicy) w pierwszej połowie XV wieku byli Mikołaj Mękarz z Krzysztoforzyc (pod Krakowem) i Piotr z Wilfina (obecnie Lichwin, Małopolska). Zalasewo odziedziczyła przed 1450 r. Anna c. Piotra. W 1451 r. dziedziczka sprzedała wieś Piotrowi Szamotulskiemu kasztelanowi poznańskiemu za 1000 grzywien...

Około 1477 r. Zalasewo dostało się w ręce Uriela Górki biskupa poznańskiego, potem przeszło na jego spadkobierców. Przypuszcza się, że po Górkach Zalasewo razem z innymi wsiami dóbr swarzędzkich przeszło na krótko w posiadanie Piotra Czarnkowskiego.

... W 1610 r. dobra te znalazły się w ręku Zygmunta Grudzińskiego (1572-1653) z Grudny... W 1653 r. rozległe dobra kórnickie, w tym klucz swarzędzki z Zalasewem, przejęła Katarzyna Grudzińska (z Komorowskich, wdowa po Piotrze Samuelu Grudzińskim staroście średzkim) występująca w imieniu małoletniego syna Zygmunta, ...

...Po bezpotomnej śmierci Zygmunta Grudzińskiego s. Piotra Samuela (bratanka założyciela Grzymałowa) dobra swarzędzkie z Zalasewem dostały się jego krewnym

z Opalińskich. Najpierw Piotrowi (1640-1691), a potem jego synowi Adamowi Antoniemu (1672-1695).

Kolejnym właścicielem klucza został w 1692 r. Jerzy Unrug, po którym, w 1700 r. klucz swarzędzki stał się własnością Damiana Kazimierza Garczyńskiego, a następnie jego syna Stanisława.

W 1715 r. dobra swarzędzkie zakupił Adam Koźmiński, i kolejnymi właścicielami byli: Maciej, a po nim Teodor... W 1791 r. (lub w 1792) ostatni z Koźmińskich - Augustyn sprzedał klucz swarzędzki (razem z Zalasewem) świeżo nobilitowanemu poznańskiemu bankierowi Janowi Klugowi...

Po bankructwie Kluga, w 1796 r. dobra swarzędzkie z Zalasewem zakupił na subhastacji szambelan Aleksander August Bojanowski. Był to ostatni właściciel całego klucza swarzędzkiego... Potem, klucz zakupił Fryderyk Leopold Wildegans (1761-1813) właściciel rozległych majątków w okolicy Babimostu i powiecie poznańskim. Nowy właściciel wydzierżawił Zalasewo w 1805 r. Rochowi Czachórskiemu.

... Następnie Zalasewo i Garby znalazły się w dzierżawie Instytutu Alimentacyjnego Wdów w Berlinie, który był największym wierzycielem Wildegansów... Wiadomo, że Zalasewo było dzierżawione do 1820 r. (nie wiadomo jednak przez kogo), o czym świadczy wyprzedaż inventarza żywego i martwego ogłoszonego po upływie terminu dzierżawy przez Zielińskiego będącego pełnomocnikiem dzierżawcy.

Zalasewo nie przestało jednak być własnością Wildegansów bowiem w 1822 r. Kurator masy konkursowej majątku zgłosił wniosek o subhastację majątku swarzędzkiej.

Zalasewo wyceniono na sumę 21 876 talarów stanowiącej najwyższą wartość spośród oferowanych wsi. Dobra zakupił wcześniejszy ich dzierżawca tzn. Królewski Instytut Alimentacji Wdów w Berlinie („kasa wdów”). ...

W latach 1826 - 1831 przeprowadzono w Zalasewie separację gruntów i regulację świadczeń w ramach procesu uwłaszczenia chłopów. Po oddzieleniu gruntów chłopskich

W lipcu 2018 r. ukazała się książka Antoniego Kobzy „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice i materiały do historii powiatu poznańskiego”. Od czerwca 2017 r. na łamach Prosto z Ratusza publikujemy jej fragmenty. Książka jest do nabycia w księgarni. Na stronie www.swarzedz.pl (zakładka: Informator miejski/O Swarzędzu/Historia) znajdują Państwo wszystkie, dotychczas opublikowane w Prosto z Ratusza, odcinki “Swarzędzkiego alfabetu historycznego Antoniego Kobzy”.

od pańskich majątek zalasewski posiadał rozległość 1646 mórg i 162 pr. kwadr. (411,5 ha). ...

W maju 1833 r. zarząd domeny ogłosił sprzedaż wydzielonego folwarku Zalasewo (resztówka). Folwark posiadał dom mieszkalny, trzy domy dla robotników folwarcznych oraz zabudowania gospodarcze: nową wielką stodołę, nową owczarnię i piwnicę. Ziemia posiadała rozległość 797 m. 173 pr. kwadr. (ok. 200 ha), w tym 447 m. ziemi ornej (ok. 112 ha). ...

Przed 1859 r. folwark zalasewski nabył od domeny swarzędzkiej Oskar Friedrich. ...Bernard Ulrich był ostatnim właścicielem ziemskim w Zalasewie. W 1903 r. sprzedał folwark pruskiej komisji kolonizacyjnej, która powiększyła stan posiadania w Zalasewie do 220 ha. W jej imieniu majątkiem zarządzał Georg Möller z Łowęcina posiadający w zarządzie jeszcze dwa inne, duże gospodarstwa łowęcińskie. Po pewnym czasie ziemia została rozparcelowana i przeznaczona dla nowej grupy osadników niemieckich. ... Dworek pozostawał w rękach komisji do 1908 r. i po remoncie został przeznaczony na szkołę ewangelicką.

Wieś i mieszkańcy od XIV do XX wieku

Najstarszy dokument, w którym zamieszczono nazwę wsi pochodzi z 1366 r. i m. in. wspomina sołtysa o imieniu Wojko...

Brak jest konkretnych wiadomości o Zalasewie w XVII i XVIII wieku. ... Lepiej znane są dzieje wsi w XIX wieku, ponieważ zachowały się protokoły i umowy separacyjno - regulacyjne z przeprowadzanego uwłaszczenia chłopów w Zalasewie. Szybko rozwijająca się prasa polska i niemiecka w zaborze pruskim, również dostarczały

Staw w Zalasewie

pewnych – choć niekompletnych - informacji o życiu ludzi na wsi...

Z umowy separacyjno – regulacyjnej wynika, że w Zalasewie znajdował się wówczas folwark dworski, dwóch chałupników i jeden kupnik z ziemią, który był jednocześnie karczmarzem. Nie było więc kmieci posiadających duże gospodarstwa.

Nie mniej, pruska Komisja Specjalna przeprowadzająca reformę, zapewne w porozumieniu z właścicielem wsi („kasa wdów”) przeprowadziła uwłaszczenie zalasewskich chałupników. ...

W Zalasewie zarządzanym przez państwo (ekonomia poznańska) separacją objęto chałupników Marcina Gisza i Franciszka Rzadkiewę posiadających w sumie 99 mórg 86 pr. kwadr. ziemi (ok. 25 ha) oraz okupnika Jana Degórskiego (karczmarza) posiadającego 58 mórg 145 pr. kwadr. (ok. 14 ha). Całe pola zalasewskie miały rozległość 1830 m. 170 pr. kwadr. (ok. 457 ha).

...Stanisław Kasprowicz (spadkobierca M. Gisza) otrzymał w sumie 52 morgi 43 pr. kwadr. (ponad 13 ha) w tym gruntu ornego 42 m. (ok. 10, 5 ha), 4 m. łąk (1 ha) i ponad 6 m. nieużytków i ziemi pod zabudowania. Marcin Rzadkiewa s. Franciszka, stał się właścicielem niemal identycznej parceli wynoszącej 63 m. 25 pr. kwadr. Jan Degórski dostał 63 m. 52 pr. kwadr. ziemi (ok. 16 ha).

We wsi, przy drodze do Garb znajdowała się sadzawka należąca do dziedzica, ale w umowie potwierdzono prawo włościan do pojenia w niej bydła.

Po 1833 r. w wyniku parcelacji majątku w Zalasewie powstała kolonia osadników niemieckich na północnych obrzeżach obszaru należącego do wsi.. Dla osadników przeznaczono ok. 200 ha ziemi. Będąc wyznawcami religii protestanckiej należeli do zboru w Swarzędzu. W 1843 r. liczba Niemców wzrosła do 72 osób. Mimo parcelacji, w Zalasewie w dalszym ciągu znajdował się folwark (resztówka) posiadający ok. 110 ha ziemi, który przetrwał aż do 1906 r. ...

W 1885 r. rozległość pól wynosiła 461 ha i były to zarówno pola gospodarstw chłopskich jak i pola folwarczne. Domów było

28, a mieszkańców 210, w tym katolików 167 i ewangelików 43. Urząd sołtysa pełnił Tomaszewski.

W 1891 r. w Zalasewie znajdowało się 29 domów i 233 mieszkańców. Sołtysem był Jakub Goderski, zatwierdzony przez landrata w 1889 r.

W roku 1894 w Swarzędzu założono Kółko Rolnicze, które swym zasięgiem objęło także Zalasewo. W spisie członków kółka z 1913 r. figurują dwaj mieszkańcy Zalasewa: Jakub Krych gospodarz na 32 ha i Ignacy Wrzesiński posiadający 24 hektarowe gospodarstwo. ...

W 1910 r. odnotowano już 266 mieszkańców.

Dwór i niektóre (np. spichlerz) zabudowania folwarczne były murowane, ale zdecydowana większość domów mieszkalnych i zabudowań gospodarczych we wsi była z drewna lub gliny, a także muru pruskiego, z tym, że ściany były znacznie cieńsze od budowanych dzisiaj. Bardzo długo utrzymało się słomiane pokrycie wszystkich budynków. Tylko właściciel folwarku i najzamożniejsi rolnicy posiadali budynki kryte papą lub dachówką. W chłopskich domach jeszcze po II wojnie światowej znajdowały się klepiska zastępowane drewnianymi podłogami dopiero w latach 50-tych i 60-tych XX wieku.

... W 1923 r. w Zalasewie założono gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol”. Organizacja skupiała się głównie na wyrabianiu sprawności fizycznej oraz kształtowaniu patriotycznych postaw swoich członków. Przygotowywano się do uczestnictwa w zawodach sportowych w Swarzędzu i Poznaniu. Oprócz ćwiczeń sportowych organizowano także pogadanki i prelekcje o tematyce historycznej i rocznicowej. Sokolami byli ludzie młodzi, którzy trenowali różne dyscypliny sportu oraz kształtowali ogólną sprawność fizyczną (tak zwani „ćwiczący”) oraz nieco starsi biorący udział w organizacji życia kulturalnego...

W 1938 r. gniazdo Sokolów w Zalasewie liczyło 28 członków, a z tej liczby 12 osób uczestniczyło w ćwiczeniach fizycznych.

II wojna światowa, okupacja niemiecka, koniec wojny (1939–1945)

Ostatnim sołtysiem Zalasewa przed wybuchem II wojny światowej był Stanisław Pluta syn Piotra. Zmiana na funkcji sołtysa nastąpiła natychmiast po zajęciu Wielkopolski i Zalasewa przez armię hitlerowską we wrześniu 1939 r. Sołtysiem został Schulte, a potem Krauter, miejscowy zasiedziały gospodarz narodowości niemieckiej... Okupant zmienił nazwę wsi na Reichelsfelde, która obowiązywała do wyzwolenia w 1945 r. ...

Niemcy, sukcesywnie od jesieni 1939 r. do zimy 1940 r. pozbawiali majątków średnich i większych polskich gospodarzy, a ich rodziny przesiedlali do innych miejscowości. ...Uczniów podzielono na grupy polską i niemiecką. Nie miały one ze sobą kontaktu w trakcie nauki szkolnej. Polskie dzieci uczyły się w małym budynku szkolnym z 1888 r. przy obecnej ulicy Kórnickiej.

Grupa dzieci wywodząca się z niemieckich rodzin mieszkających w Zalasewie i Garbach także liczyła kilkadziesiąt osób i miała zajęcia w budynku szkolnym, który Niemcy zorganizowali ponownie w dawnym zalasewskim dworze. Na parterze znajdowały się pomieszczenia szkolne, a na piętrze mieszkanie nauczycielki. Została nią młodziutka absolwentka seminarium nauczycielskiego w Hamburgu Ingelene Ivens. Po wielu latach napisała wspomnienia, które zawarła w książce pod tytułem „...und auf dem Schulhof stand ein Apfelbaum. Meine zeit in Polen 1942-1944” („...a na szkolnym podwórzu rośla jabłoń. Moje wspomnienia z pobytu w Polsce w latach 1942-1944”) wydanej w Kiel (Kilonia) w styczniu 2008 r. (drugie wydanie ukazało się w 2016 r.).

...W Zalasewie 1945 r. gwałtownie zmniejszyła się liczba mieszkańców w stosunku do okresu międzywojennego (1928 r.). Ubyło wiele niemieckich rodzin uciekających przed Armią Czerwoną, a Polacy wygnani przez okupanta, nie zdążyli jeszcze wrócić do domu z wygnania. Jeden ze świadków pamięta, że około połowy 1945 r. mama ogłosiła w domu, że „w Zalasewie jest już okrągła setka mieszkańców !”...

Wykaz sołtysów Zalasewa po II wojnie światowej: Stanisław Pluta (1946–1950), Ignacy Kasprzyk (1950–1963), Stanisław Sobkowiak (1963–1980), Regina Sobkowiak żona Stanisława (1980–1982), Józef Kasprzyk (1983–1988), Ryszard Wajnert (1988–1992), Roman Butrymowicz (1992–1998), Ryszard Wajnert (1998–2002), Halina Sołowiej (2002–2014), Adrian Senyk (2014-).

Antoni Kobza